

**ACTIVITATS NO NORMATIVES DE
PERSONES GRANS SENSE RECURSOS.
EL CAS EXTREM DE LA QUASIPROSTITUCIÓ
DE DONES GRANS A MALLORCA**

Activitats no normatives de persones grans sense recursos. El cas extrem de la quasiprostitució de dones grans a Mallorca

Jaume Perelló Alorda
Lluís Ballester Brage

Resum

Es van examinar les característiques de dones més grans de 45 anys, dedicades a la prostitució a Mallorca (n = 23), analitzant les característiques de l'activitat a la qual es dediquen, així com les motivacions que tenen per dur a terme aquesta activitat. Totes amb edats entre 45 i 60 anys (M = 48,96). Es va utilitzar un procediment específic per poder fer les entrevistes a les dones, utilitzant un guió semiestructurat. Les participants que hi van col·laborar (23 de 33 dones grans identificades als anuncis de premsa o webs) van aportar diverses informacions i reflexions sobre la seva experiència. L'anàlisi permet identificar la seva activitat com a quasiprostitució, per l'orientació a la complementació d'ingressos insuficients, i també com a prostitució deslocalitzada, per l'ocultació de tots els àmbits públics (carrer i clubs) i pel que l'activitat es produeix gairebé exclusivament en pisos privats.

Resumen

Se examinaron las características de mujeres mayores de 45 años dedicadas a la prostitución en Mallorca (n = 23), analizando las características de la actividad a la que se dedican, así como las motivaciones que tienen para realizar dicha actividad. Todas con edades entre 45 y 60 años (M = 48,96). Se utilizó un procedimiento específico para poder realizar las entrevistas a las mujeres, utilizando un guión semiestructurado. Las participantes que colaboraron (23 de 33 mujeres mayores identificadas en anuncios de prensa o webs) aportaron diversas informaciones y reflexiones sobre su experiencia. El análisis permite identificar su actividad como casi prostitución, por la orientación a la complementación de ingresos insuficientes, y también como prostitución deslocalizada, por la ocultación de todos los ámbitos públicos (calle y clubs) y porque la actividad se produce casi exclusivamente en pisos privados.

1. Crisi i noves necessitats

Al llarg dels darrers anys, des de 2009, som conscients de l'impacte brutal de la crisi sobre les famílies i sobre els ciutadans de totes les edats. El seguiment d'algunes de les situacions més punyents, com la pobresa infantil i familiar, les persones sense sostre o les persones dedicades a la prostitució per poder subsistir, ens ha aportat un cert coneixement sobre les situacions carencials més extremes. Entre aquestes situacions, hem estudiat en detall la que afecta les dones de més de quaranta anys dedicades a la prostitució.

La crisi, en els últims quatre anys especialment, ha incrementat la presència de modalitats d'explotació sexual irregular, entre les quals destaca la quasiprostitució oculta. És a dir,

l'intercanvi de sexe per recursos econòmics, materials i socials, que es duu a terme de manera esporàdica i està donat per una situació personal i social inestable o precària en un moment puntual o un període de la vida. Venen el seu cos, però no són prostitutes. N'obtenen una compensació però no és un treball ni una forma de vida. La irregularitat de la prestació de serveis sexuals està motivada per la necessitat, però també per l'actuació inductora per part del client. La iniciació de moltes dones al món de la prostitució s'ha produït, en moltes ocasions, a partir de situacions de quasiprostitució facilitades per clients o amigues de les dones grans.

La prostitució és una realitat negada i poc visible, al marge de la seva presència permanent i en pràcticament totes les societats. Els estudis duts a terme des de perspectives molt àmplies solen ser massa genèrics, amb estimacions poc realistes de les dimensions i una certa impossibilitat per explicar els canvis més subtils que s'estan produint. Són els estudis locals, que són molts i molt diversos, els que estan ajudant a la comprensió més profunda i detallada d'aquesta realitat. A Espanya n'hi ha una tradició important, que ha permès disposar, al llarg de l'última dècada, de treballs bastant correctes, encara que la majoria siguin qualitius, de tipus etnogràfic o descriptius (ALECRÍN, 2006; Ballester, March & Orte, 2006; Pallarés, 2007; Sanchis i Serra, 2011).

La crisi ha modificat molts factors que incideixen en la prostitució. Ha incrementat les situacions de vulnerabilitat i pobresa, especialment per a les dones i els menors d'edat; ha reduït les xarxes de seguretat basades en polítiques públiques, i també ha fet més precària la mobilitat internacional de persones a la recerca de noves oportunitats de vida. En aquest context, moltes dones han vist reduïdes les seves possibilitats de subsistència, per l'atur de llarga durada, la impossibilitat d'accedir al mercat de treball (perquè no disposen de «papers» o perquè no troben un espai adequat en el mercat de treball existent) o per altres motius. En grans zones urbanes i a les zones turístiques s'observen tres fenòmens que provoquen un augment de la demanda de sexe comprat:

- la gran mobilitat de població, sigui per motius laborals o d'oci;
- l'anonimat que facilita la gran quantitat de població o com a mínim l'absència del control social que exerceix la comunitat de convivència;
- la presència de zones o espais marcats per a l'oci sense normes o amb un estatus especial i el comerç sexual en locals diversos.

Tot això permet una relació comercial, desesperada o no, basada en el sexe pagat. Especialment, permet la iniciació o la participació esporàdica en aquest comerç sexual per part de dones de totes les edats en greus situacions carencials, també de dones grans. Aquesta situació s'amplia quan els sectors econòmics tradicionals, en una determinada societat, entren en crisi. S'amplia el nombre de persones que passen a l'economia irregular,

completament o de manera parcial. En aquest context es produeix la quasiprostitució, com una part de límits difusos de l'economia irregular del sexe.

Per definir-la, es pot dir que la quasiprostitució és l'intercanvi de sexe per recursos econòmics, materials i socials, que es duu a terme de manera esporàdica i està donada per una situació personal i social inestable o precària en un moment puntual de la vida. Aquesta manera d'entrar en la prostitució, sense formar part d'aquest món, és una característica de la quasiprostitució. La complexitat del fenomen de la prostitució inclou moltes cares ocultes en un món ocult. Com diuen Sanchis i Serra (2011, p. 188), amb un llenguatge molt cru: «tenemos desde prostitutas a tiempo completo durante toda su vida activa, marcadas profundamente por el oficio y que han construido su identidad fundamentalmente en torno a él, hasta mujeres con una identidad pluridimensional que se venden ocasionalmente o durante un breve periodo de su vida y que no se dejan estigmatizar por esta experiencia».

Moltes de les dones més grans de quaranta anys implicades en la prostitució han entrat en aquest àmbit per dificultats socioeconòmiques molt importants i per la manca d'alternatives. A més, hi han entrat de la manera més oculta (deslocalització) i amb dedicacions limitades (quasiprostitució) per complementar ingressos.

Ja fa molts anys vàrem fer un estudi sobre dones que s'havien dedicat a la prostitució (Ballester & Santiago, 1995). Els resultats continuen essent vigents en molts aspectes, per exemple, es tractava d'una activitat estigmatitzadora, basada en la necessitat i la impossibilitat de trobar alternatives viables, experimentada d'una manera cada vegada més precària i que tenia un cost personal molt important (greu dificultat per mantenir relacions de parella, pèrdua de l'autoestima, etc.). La prostitució ha canviat molt, però aquests aspectes hi segueixen sent molt presents, fins i tot en les dones que s'hi dediquen de manera limitada i oculta.

2. Prostitució deslocalitzada: contactes en pisos privats a partir d'anuncis

Hi ha molt poques dones més grans de 45 anys que es dediquin a la prostitució al carrer o en clubs. La gran majoria estan en pisos privats i contacten amb els clients a través d'anuncis de premsa o Internet. És a dir, és clarament un dels sectors de la prostitució deslocalitzada.

Durant els últims cinc anys s'ha produït una important transformació de les formes d'oferta i demanda de serveis sexuals pagats de prostitució. El factor clau és la incorporació de les tecnologies de la comunicació, especialment els mòbils 3G i els diversos serveis d'Internet (web, vídeo-xat i correu). Hi ha una part del consum de prostitució relacionada amb

tecnologies que ha permès que la relació cara a cara entre qui demana el servei i qui l'ofereix sigui substituïda, almenys parcialment. Les implicacions són moltes: pèrdua de control per part de tots els implicats; més facilitat per ocultar les persones que hi estan implicades (negociants-proxenetes, dones i homes que ofereixen serveis i clients); canvi en les formes de relació sexual (a través d'imatges, sense contactes personals, etc.), etc. Tenint en compte les característiques d'aquestes tecnologies es parla de *prostitució deslocalitzada*, d'aquell tipus de prostitució basada en un contacte en el qual la dimensió espacial de la relació no és clarament determinable.

L'existència de les tecnologies no és l'única causa del desenvolupament de la deslocalització. Un dels motius que han de reconèixer-se és la constant pressió sobre les dones que es dediquen a la prostitució al carrer, al costat de l'extrema explotació als clubs. Aquests factors han fet augmentar els anuncis a Internet, així com els pisos a la perifèria de les grans ciutats on les dones treballen de manera oculta, acceptant contactes a partir dels mòbils o dels anuncis d'Internet. També han augmentat les dificultats que els professionals del treball social tenen per posar-se en contacte amb les dones que es dediquen a la prostitució en aquestes modalitats deslocalitzades.

L'oferta actual a la xarxa és immensa, pràcticament impossible de conèixer, donades les seves característiques (caràcter internacional, facilitat d'oferta, grans oportunitats de negoci, etc.). No obstant això, sembla que domina (per al gran públic) l'oferta basada en les pàgines web tradicionals. En relació amb les webs destinades a promocionar en línia el negoci de la prostitució, es pot parlar de quatre grans categories.

1. En primer lloc, trobem les pàgines de clubs, cases de massatge, bordells, etc. Generalment, són pàgines en les quals es troba informació general relativa al prostíbul (lloc on es troba, instal·lacions, ambient del lloc, facilitats, etc.). Se'n solen donar algunes dades, com els tipus de serveis que s'hi ofereixen, les noies que hi treballen o el preu per serveis. Són pàgines poc orientades a la interacció entre el prestador de serveis i el client. Es tracta, doncs, de webs eminentment estàtiques amb un nivell d'interacció molt baix.
2. En segon lloc, trobem les webs d'empreses que ofereixen contactes amb dones, ja sigui al mateix espai on es troba l'empresa —pis, apartament, xalet...— o bé en un lloc acordat amb el client. Són les anomenades *escorts* o noies de companyia. Es tracta de webs més elaborades que les anteriors. S'hi pot trobar informació detallada relativa a les dones que hi treballen (característiques físiques, personalitat, nivell cultural, aficions, etc.). Són habituals les pàgines on es pot tenir accés a imatges diverses de les dones i, en moltes ocasions, fins i tot, es poden visualitzar vídeos. Són webs bastant interactives i persegueixen convertir-se en un canal de contacte amb el client per garantir-ne la captació.

3. En tercer lloc, hi ha el que se sol anomenar *pàgines personals*. Són webs en les quals una o diverses dones anuncien els seus serveis per Internet. Solen ser pàgines bastant treballades, on la dona es presenta —solen incloure-hi fotos— i explicita els seus serveis i les seves tarifes. Faciliten la possibilitat de contactar-hi mitjançant correu electrònic o telèfon mòbil. En aquestes pàgines, així com en els anuncis personals per Internet és freqüent veure al costat de les fotos la identificació de la mobilitat, és a dir, crides centrades en la novetat («nova a Palma», «acabada d'arribar», «solament uns quants dies»...) o en la no professionalitat. Amb aquesta mobilitat s'intenta evitar que «es cremin», la qual cosa implica que la dona ja és molt coneguda pels clients habituals d'aquests mitjans i no hi pot competir.
4. Finalment, com a últim grup, hi ha portals on s'anuncien dones de manera individual, clubs, prostíbuls, cases de massatge, escorts, homes que ofereixen serveis sexuals, bars o centres d'ambient liberal, etc. Es tracta, en poques paraules, d'una espècie de pàgines grogues o guia del sexe d'una zona, regió o país determinat. Últimament han proliferat molt a partir de les empreses d'anuncis per paraules.

L'oferta dels diversos mitjans de connexió pot ser analitzada de diverses maneres.¹ En qualsevol cas, la diversitat de tipus de pàgines pot reduir-se a les quatre plantejades. L'evolució futura, en els propers anys, dependrà de diverses variables: les tecnologies disponibles, la legislació restrictiva, etc. Després de dur a terme una revisió de 64 pàgines web d'aquests quatre tipus, amb ofertes per a les Illes Balears, es pot arribar a algunes conclusions:

- L'edat mínima de les dones anunciades en aquestes pàgines és de 18 anys, és a dir, el mínim legal, mentre que l'edat màxima és de 60 anys. Encara que els perfils més freqüents habitualment es troben entre els 18 i els 35 anys, vàrem trobar un nombre apreciable de dones entre 45 i 60 anys.
- Es tracta de dones de diferents nacionalitats: europees (búlgares, russes, romaneses, italianes i espanyoles), llatinoamericanes (colombianes, cubanes, brasileres i dominicanes) i asiàtiques (especialment japoneses i algunes de xineses). També en aquestes pàgines es pot observar que no hi ha pràcticament dones africanes, ni del Magrib (probablement per la persecució que pot representar en origen), ni de l'Àfrica subsahariana (segurament per la seva presència al carrer i la seva menor exposició per situacions irregulars, així com per altres motius diversos). Pel que fa a les dones més grans de 45 anys, la gran majoria són espanyoles.

¹ En els nostres estudis hem treballat amb una identificació bastant detallada, basada en els següents components: nom comercial que utilitzen, missatges més rellevants, nombre de clients (comptadors-estadístiques), format de les pàgines, complexitat del lloc, llengües que utilitzen, serveis que ofereixen (publicitat de clubs, serveis de pornografia, etc.), oferta directa de pornografia —fotos, vídeos, càmera web, en línia, etc.—, contactes per a posteriors serveis, xat, així com altres informacions, fins a un total de 25 ítems diferents.

- Hi ha pàgines d'un cost elevat i una gran complexitat, amb més de 80 nivells diferents (per exemple, la pàgina de Globo Rojo). Al costat de pàgines de baix cost i mitjans més modestes, aquestes canvien amb freqüència de servidors i fins i tot de nom, i faciliten nous contactes a través d'altres pàgines d'anuncis. Les dones més grans de 45 anys es troben majoritàriament a les pàgines més modestes, generalment mitjançant anuncis personals o de grups de dones.
- A Internet augmenta la importància de la imatge corporal, ja que la selecció de les dones es fa a partir d'aquesta imatge. El cos sense vestit o amb poca roba, molt seductor, és el primer reclam per als clients potencials. El client no veu la dona en persona i tampoc existeix una comunicació amb ella cara a cara. Aquí el principal mitjà per captar el client, juntament amb la informació escrita (referent a mesures corporals, serveis sexuals i condicions que ofereix —preus, temps—), és la imatge del cos. Aquesta importància de la imatge augmenta perquè han d'intentar evitar cremar-se; han de renovar-se, canviant les fotografies penjades cada cert temps i renovant les seves fotos per mostrar alguna novetat en la web. Pel que fa a les dones, augmenta l'exposició i el risc de reconeixement, per tant, també d'estigma en el seu entorn.

La prostitució a través d'Internet és una indústria en desenvolupament que sol estar relacionada amb negocis basats en diverses formes de violència (la necessitat extrema provoca una violència encoberta similar a la violència oberta), l'explotació sexual i altres formes de constrenyiment, inducció i estímul a la prostitució, el turisme sexual i la conversió de les persones en mercaderies. En aquesta indústria ja no hi participen solament dues persones, hi participen molts més agents:

- els productors de les pàgines web;
- els intermediaris (empresaris o mediadors de diversos tipus);
- els difusors i distribuïdors (servidors de pàgines web);
- els consumidors ocasionals de les imatges que s'ofereixen (incloent-hi menors d'edat);
- els consumidors del producte final (els clients) i, per descomptat,
- les dones que s'ofereixen o són ofertes com a mercaderies.

¡Com es pot comprovar, la prostitució a través d'Internet és una indústria que inclou dones grans en situacions precàries. Les dones grans es troben en les pitjors situacions en aquest mercat, amb més dificultats per ocultar-se i a causa de la seva mobilitat territorial. Per aquest motiu són més vulnerables. Habitualment, la presència de les dones de més de 45 anys s'ha produït a partir d'una situació de precarietat econòmica sobrevinguda, és a dir, no s'havien dedicat abans a aquesta activitat i ara ho fan des de fa poc temps i de manera provisional. Aquesta situació es pot identificar com una variant de quasiprostitució.

3. Quasiprostitució: situacions sobrevingudes

La iniciació de moltes dones al món de la prostitució s'ha produït, en moltes ocasions, a partir de situació de quasiprostitució. Aquest tipus d'inici de la prestació de serveis sexuals es produeix a partir de la familiarització amb la captació ràpida de recursos, en un context de precaució reduïda, inexistència de xarxes de suport, elevada vulnerabilitat, pràctiques de risc, context problemàtic (risc de control per part de possibles proxenetes), etc.

En els models sobre els processos d'entrada, permanència i sortida de la prostitució no s'ha inclòs, de manera suficientment clara, una fase de prova més o menys dilatada que s'identifiqui amb la quasiprostitució (Sanders, 2007; Baker et al., 2010). El motiu principal és que es presta més atenció a la sortida del món de la prostitució que a l'entrada. No obstant això, el procés d'accés progressiu pot considerar-se com una de les etapes més sensibles per al treball social, per al desenvolupament de programes preventius de suport. Un estudi recent de López (2012) tracta del «procés d'aprenentatge professional» i el considera com un procés de resocialització des de situacions d'entrada basades en la quasiprostitució, sobre la base d'una concepció més oberta de la sexualitat: «las trabajadoras sexuales tienen una concepción más abierta sobre la sexualidad que la mayoría de las personas (aunque también comparten prejuicios). Muchas son desinhibidas y autoperiben también su rol de trabajadoras sexuales dentro de un proceso más amplio de resocialización y aprendizaje sobre la propia condición humana» (2012, p. 47).

La posició que defensa López és molt discutible i creiem que es basa en una concepció voluntarista de la dona que es dedica a la prostitució, entesa com una dona forta, amb capacitats pròpies que li permeten fer front sense grans dificultats a la seva situació. Tal vegada es pugui aplicar a una part de les dones, però creiem que sobrevalora la racionalització posterior que fan algunes de les dones que s'acaben dedicant a temps complet a la prostitució.

L'accés progressiu a la quasiprostitució i des d'aquesta a la dedicació permanent té diversos facilitadors. Les tecnologies de la comunicació són importants activadors de la quasiprostitució. En bona mesura, els anuncis privats en pàgines web són la principal via de contacte entre les dones que es dediquen a la prostitució ocasionalment i els seus clients potencials.

4. Etnografia i estudi de la quasiprostitució

Davant aquesta situació, s'han intentat diverses modalitats d'estudi. Les que han obtingut millors resultats són etnogràfiques, en especial per les dificultats per aconseguir un nombre suficient de participants, així com per la dificultat d'aconseguir

estudis de llarga durada. En qualsevol cas, crear un ambient de recerca en l'àmbit de les activitats socials no normatives, concretament dins la prostitució, no és una tasca fàcil, no tant per la crisi econòmica i la manca de recursos d'investigació, que no són novetats en l'àmbit de la recerca, sinó pel mateix entorn de la investigació acadèmica a les universitats de l'Estat, que no acaba d'interessar-se per cap tema que no pugui ser traduït en articles d'impacte. A més, la investigació etnogràfica té el problema afegit que la comunitat científica no acaba d'acceptar-la. Així, la recerca basada en entrevistes a una mostra limitada és un cas típic de l'aplicació de les tècniques, els mètodes i les teories etnogràfiques. Encara hi ha una actitud carregada de prejudicis envers els estudis exploratoris de tipus etnogràfic.

5. Mètode

Participants

En el present estudi varen ser considerats 211 anuncis diferents, al llarg de quatre mesos (de gener a abril de 2013), 20 dels quals incloïen dones de 45 anys o més (9,48%). S'han considerat només dos mitjans de premsa, *Diario de Mallorca* i *Última Hora*, així com dues webs d'anuncis per paraules, milanuncios.com i Nuevo Loquo. Sabem que hi ha més mitjans, tal com hem dit abans, especialment les webs diverses que es dediquen especialment a les relacions sexuals de pagament, però s'ha optat per mitjans de fàcil accés públic i actualització diària.

En total, de les 33 persones grans identificades als 20 anuncis diferents, s'han pogut fer entrevistes a 23 dones grans dedicades a la prostitució a Mallorca, és a dir, un 69,7% de les dones identificades. Les edats van dels 45 als 58 anys, i la mitjana és de 48,96 anys. La mostra inclou un 69,57% de dones espanyoles i la resta són estrangeres de diversos orígens (30,43%). Del conjunt de la mostra, el 39,13% tenien una parella estable en el moment de participar en la investigació.

Instrument

S'ha treballat amb una entrevista semiestructurada, basada en 12 qüestions complementàries, que permeten fer una primera exploració de la situació de les dones grans dedicades a la prostitució.

Procediment

El plantejament general ha estat etnogràfic. El procediment d'obtenció de les dades va ser el següent: es va establir un contacte personal amb cadascuna de les participants i a

partir de les dades de l'anunci es van convidar a participar-hi voluntàriament, a través de personal qualificat en la investigació. Amb la finalitat de garantir l'anonimat, es va lliurar a cada dona participant un sobre que contenia una targeta d'identificació de la investigació, una còpia del guió de l'entrevista que es volia fer i l'agraïment per la participació. A partir de l'acceptació de la participació anònima i de l'acceptació de les condicions de seguretat, es va fer l'entrevista en sessió única.

En 16 dels 23 casos es va haver d'utilitzar incentius econòmics per tal de facilitar el temps que es dedicava a l'entrevista. Només es plantejava aquesta opció quan la negativa a l'entrevista no era radical, però explicitaven i insistien en la necessitat de pagar el temps dedicat. El cost total invertit (360 €) s'ha dedicat al finançament de projectes de recerca en actiu.

6. Resultats

Com s'ha vist a partir de les dades dels temps de dedicació, una part reduïda de les dones fa més de cinc anys que es dedica a aquesta activitat, però la gran majoria de les dones entrevistades hi duu menys de tres anys (mitjana de 30,8 mesos, desviació de 33,72)² i té com a motivació principal la precarietat econòmica. Les dificultats econòmiques, sense alternatives viables per al manteniment, provoquen que un grup de dones s'hagi de dedicar a activitats no normatives, amb un risc elevat per a la seva salut i amb el perill de l'estigma social que representa que siguin identificades com a treballadores sexuals, encara que només sigui una dedicació parcial, limitada a la captació dels recursos necessaris per sobreviure.

L'edat mitjana de les dones identificades, entre els 45 i els 60 anys ($M = 48,96$; $DE = 3,79$) i la reconstrucció de les seves històries permeten identificar l'augment de la precarietat en dones que difícilment poden accedir al mercat de treball, però encara no tenen dret a percebre pensions de jubilació o prestacions no contributives per tenir més de 65 anys.

No es pot parlar d'un perfil únic de dones grans implicades en la quasiprostitució, ni tan sols es pot parlar d'un únic perfil dominant. La manca de dades i la dificultat per desenvolupar una metodologia rigorosa solament permeten una anàlisi exploratòria, de tipus etnogràfic.

La gran majoria de les 23 dones entrevistades són espanyoles, amb excepcions singulars (una dona alemanya i altres dues llatinoamericanes). Un 39,13% (nou dones) disposen de parelles estables. La majoria, sis de les nou parelles, desconeixen l'activitat de les dones,

² A partir d'ara, mitjana: M, desviació estàndard: DE.

segons que diuen elles. Les trajectòries i situacions de les dones grans, que ofereixen serveis sexuals cobrant, anunciats en premsa o Internet, i que informen de dedicacions esporàdiques o de baixa freqüència són, sobretot, de tres tipus:

- Dones grans, en el darrer període de la seva vida laboral (45-60 anys), sense alternatives professionals o sense capacitat d'accedir al mercat de treball en condicions mínimes per poder mantenir-se.
- Dones grans, presents de manera irregular en el mercat de treball fins fa poc, que han perdut, de manera imprevista, el seu mitjà de subsistència (empresa familiar, feines de la llar sense contracte, atenció a persones grans) i no poden trobar alternatives viables.
- Dones que es dedicaven a la seva família, sense presència en el mercat de treball, dependents d'altres persones, i que han estat expulsades d'aquesta situació per un divorci o separació, enviduar o un altre succés (abandonament de la llar, per part de la seva parella, migració...).

Com es pot observar, les situacions i trajectòries són diverses, però sempre estan vinculades a la pèrdua dels mitjans de subsistència, juntament amb la manca d'una xarxa familiar o social que els permeti trobar alternatives de manteniment viables.

En tots els casos, s'observa la manca de xarxes de suport eficaces, siguin informals com la família o els amics, siguin formals, com els serveis socials públics o d'iniciativa social. Són especialment vulnerables les dones grans immigrants, provinents d'altres països o de l'Estat (30,43%). Per a les immigrants d'altres països la manca d'aquestes xarxes i les dificultats legals per aconseguir entrar al mercat de treball regular (a Espanya s'exigeix que el primer contracte sigui d'un any de durada) agreugen molt la situació. A més, les conseqüències per a aquestes dones són molt més greus, ja que són tractades com a delinqüents quan són detingudes per la policia (Crowhurst, 2012).

Tot i que la tipologia s'ha pogut establir amb facilitat,³ el que no es pot concretar són les dimensions d'aquest fenomen. Es pot parlar de les dimensions desconegudes del fenomen de la quasiprostitució entre les dones grans. Sabem que hi ha presència als mitjans, però fins ara, per les característiques de la deslocalització (ocultació, baixa freqüència de contactes i altres), no s'han pogut establir les dimensions de referència. Revisant els dos mitjans de premsa i les dues webs d'anuncis, així com les webs més importants de relacions sexuals de pagament, es pot estimar que hi ha permanentment entre 50 i 70 dones més grans de 45 anys que es dediquen a la quasi prostitució deslocalitzada.

³ Sempre amb la prevenció que significa una mostra tan limitada de dones, es pot dir que s'ha construït una proposta eventual de tipologia.

En el procés d'entrada i sortida de la prostitució que representa la quasiprostitució per a aquestes dones grans, la seva activitat es converteix en una primera etapa anterior a la dedicació permanent, per tres motius principals:

- perquè no troben alternatives viables de subsistència i incrementen la freqüència i la intensitat de la dedicació a mesura que guanyen confiança;
- perquè cauen sota el control i l'explotació sexual de subjectes o organitzacions que les forcen a continuar;
- per influència de «l'èxit» relatiu i perquè aconseguen un nombre de clients permanents que pressionen perquè la dona es dediqui a la prostitució.

En aquest procés, la primera i la tercera situacions (familiaritat amb l'activitat i «èxit» relatiu) s'han pogut documentar perfectament pel que fa a les 23 dones entrevistades. La segona situació, d'explotació per part d'altres persones o d'organitzacions, no s'ha documentat tot i que hi ha sospites fonamentades en almenys tres casos.

En qualsevol cas, en qualsevol de les tres situacions, s'ha de tenir present que l'activitat a la qual es dediquen és d'una gran duresa, per la qual cosa l'adaptació per part de les dones necessita desenvolupar-se amb el suport de determinats processos cognitius, és a dir, es basa en diverses estratègies d'afrontament a la lluita contra el patiment personal i l'estigma (Juliano, 2004, p. 150 i s.), la reducció de l'autoestima, la modificació negativa de l'autoconcepte personal i la depressió que acompanyen aquesta activitat. Les estratègies d'afrontament més comunes en aquestes dones inclouen els següents processos cognitius:

- La venda ocasional de serveis sexuals és una elecció lliure. Pensen que s'hi dediquen lliurement i que controlen plenament l'entrada i la sortida de la prostitució.
- La prostitució és una professió no regulada, però tan digna com qualsevol altra.⁴
- En aquesta professió, la persona que sol·licita els serveis és un client i la dona que els ofereix és un proveïdor de serveis. En certa manera, aquest argument convida a la professionalització de la dona que en un determinat moment s'hi ha dedicat, sota el supòsit que controlarà la situació com si fos una empresa oferint serveis en un mercat. Aquesta estratègia d'afrontament es basa també en el convenciment que aquesta activitat és com qualsevol altra professió, amb els seus aspectes desagradables, i també

⁴ Com sabem, hi ha autors i col·lectius que defensen la normalització del treball sexual utilitzant com un dels arguments la desculpabilització de les dones. Diversos autors han estudiat, des d'un punt de vista jurídic, aquesta opció (Poyatos, 2009; González del Río, 2013), per la qual cosa no es pot considerar una estratègia d'afrontament recercada.

en el convenciment que els diners fan que valgui la pena. Els diners són la justificació dominant, com és evident.

- La prostitució, tal com l'exerceixen elles, a partir d'anuncis a la premsa o a Internet i de manera esporàdica, és diferent que el que fan les dones al carrer (d'una elevada precarietat i alta exposició pública) o en clubs (amb control per part del club i pressió exterior per dedicar-se a la prostitució cada dia).
- Per distanciar-se de l'estigma, la dona gran que es dedica a la quasiprostitució intensifica el *covering* (manté en secret l'exercici de la seva activitat professional amb familiars, amics i veïns).
- També es desenvolupa la justificació basada en la necessitat social, justificant la dedicació a la prostitució amb l'ajuda als clients insatisfets en les seves relacions formals o que no poden establir-les per diversos motius (aparença física, impossibilitat de mantenir relacions lliures o de lligar). En aquest darrer cas, la justificació coincideix amb la representació pública que es mostra als anuncis.

Segons Sanchis, l'estratègia d'afrontament dominant es basa en la «racionalitat econòmica», en la justificació per la necessitat de recursos: «vence las resistencias iniciales a base de racionalidad económica (la prostitución es un trabajo como muchos otros, con sus ventajas y sus inconvenientes) y no hace de su integridad sexual una cuestión de honor. En la vida hay otras cosas más importantes, como pagar el alquiler a fin de mes o sacar adelante a los hijos» (Sanchis, 2011, p. 924).

Totes aquestes estratègies permeten suportar, almenys en part, l'impacte negatiu de la prostitució, especialment per part de les dones grans que s'hi dediquen ocasionalment. La possibilitat de superar els episodis negatius i la violència de baixa o mitjana intensitat (pressió per dur a terme pràctiques de risc, per exemple), depenen de les diferents capacitats personals i de les experiències concretes. Cal tenir present a més, que moltes dones s'inicien en el consum d'alcohol i fàrmacs (o l'augmenten) per poder superar les situacions d'estrès i violència associades a la prostitució.

Pel que fa als anuncis, l'anàlisi ha de prestar atenció a un doble enfocament. En primer lloc, cal considerar la informació que aporten. En segon lloc, s'ha d'estudiar com es presenten els tòpics de la representació masclista i estigmatitzadora de la prostitució.

La informació que aporten, confirmada en els dos contactes fets, el primer telefònic i el segon cara a cara, inclou elements molt significatius:

- En relació amb les dones que posen anuncis, els preus que demanen es troben en el

grup més baix de totes les tarifes. En la gran majoria dels casos (20 de les 23 dones entrevistades), les dones de més de 45 anys ofereixen serveis per menys de 40 euros (M = 30, 65 €; DE = 7,8). Només en alguns casos excepcionalment superen aquests preus i també excepcionalment algunes baixen de 25 euros.

- Les ofertes d'activitats que promocionen inclouen activitats de risc elevat que clarament poden afectar la seva salut i la de les persones amb les quals estableixen contactes. Es tracta d'activitats poc recomanables que poden facilitar el contagi de malalties de transmissió sexual, però també lesions d'altres tipus per a les dones i relacions humiliants.
- Els texts, en especial els de les webs d'anuncis, quasi sempre estan escrits en castellà (en dues ocasions en anglès) i estan plens de faltes greus d'ortografia.⁵

Què significa aquesta informació? Que les dones grans es troben en situacions més precàries que totes les dones que no treballen al carrer.⁶ Els seus preus mostren la seva precària «posició de mercat», és a dir, la impossibilitat d'aconseguir clients interessats en preus superiors. També informa de la situació desesperada d'aquestes dones, al marge que l'afrontin amb força, ja que han de fer quasi qualsevol cosa per no perdre cap dels clients que s'hi interessi.

Les faltes d'ortografia no necessàriament informen del nivell cultural de les dones, tot i que majoritàriament són dones de classes populars amb un nivell d'estudis també baix. Però no fins al punt de justificar les faltes observades. Pel que fa als anuncis a les webs, hi ha mitjancers que els hi fan una part de la feina d'escriure l'anunci. En molts casos (14 de 23), les dones mostren els ordinadors a les habitacions on fan l'entrevista.

Una dels principals resultats als quals arriba el nostre estudi és que els anuncis contribueixen a perpetuar estereotips i a fomentar els prejudicis en mostrar la vinculació entre dona gran que exerceix la prostitució i la seva disponibilitat absoluta. Els anuncis de tots els mitjans (premsa o webs d'anuncis) presenten una representació de les dones grans dedicades a la prostitució com a persones que gaudeixen amb el sexe, disposades a fer qualsevol cosa, i contribueixen a projectar una imatge degradada de la dona. A més, l'estratègia de polaritzar el missatge diferenciant entre nosaltres, les dones grans que buscam clients, i vosaltres els clients que us ho mereixeu tot si pagueu, contribueix a mantenir la imatge distorsionada de la dona com a agent voluntari. Les imatges que inclouen els anuncis de les webs d'anuncis, no ajuden a superar les distorsions, al contrari, aprofundeixen en l'estigma

⁵ Per exemple, al marge dels accents i l'escriptura resumida de paraules, s'hi poden llegir errades com les següents: «higiene y discecion», «besos con lengua y trios», «soy amater liversal particular», «divinas cuervas, exelente presentacion», «mujer madura y experiente», «atrevida y traviesa», «madura no professional», etc.

⁶ Cal dir que al carrer encara hi ha dones més grans de 45 anys. En alguns carrers de l'entorn de la Porta de Sant Antoni i la plaça des Banc de s'Oli hi ha dones grans però es tracta de casos singulars molt limitats.

social en mostrar dones aparentment disposades a posar-se a disposició de les demandes dels clients. S'estableix, d'aquesta manera, una associació entre prostitució i disponibilitat, entre oferta de sexe de pagament i activitat plaent, que és molt difícil de trencar i que inevitablement es mantindrà en la ment del lector de l'anunci. La manera esbiaixada.

7. Conclusions i perspectives de futur

Dimensionar un fenomen difícil de conèixer, de perfils difusos, és una mica aventurat. De les dades que disposam no es pot treure la conclusió que les dones grans, entre 45 i 60 anys, amb greus situacions de precarietat, centren les seves estratègies de captació d'ingressos en l'economia irregular i, entre les diverses opcions que aquesta ofereix, en la prostitució ocasional. Aquesta estratègia es produeix en pocs casos i molt especials.

Es tracta de relativament poques persones, entre 50 i 70 dones més grans de 45 anys dedicades a la quasiprostitució deslocalitzada a Mallorca. Però no se sap certament què està passant, és a dir, no es coneixen en detall els nivells de l'explotació que porten a terme terceres persones i tampoc no es coneixen exactament les implicacions per a la salut i relacions socials de les dones. Podem dir que sí que se sap que es tracta d'un fenomen important per diversos motius:

- Se sap que afecta dones molt vulnerables: dones grans sense recursos, immigrants o no.
- També se sap que les noves tecnologies de la comunicació potencien el desenvolupament d'aquest tipus de prostitució (xarxes socials a Internet i anuncis multimèdia de distribució en temps real i fàcil interactivitat).
- El nombre de clients potencials és molt elevat, especialment a les grans zones urbanes i en zones turístiques.
- L'ocultació de la relació és molt més fàcil en la quasiprostitució, ja que la baixa exposició en els espais de contacte garanteix un cert anonimat.

Aquests factors permeten pensar en les conseqüències greus que pot tenir per a les dones grans que hi estan implicades, des de violència de mitjana i baixa intensitat oculta i impune, fins a segrests i captació en relacions d'explotació que aprofiten la vulnerabilitat de les dones. Cal desenvolupar una política d'atenció a les dones grans en situacions especialment vulnerables, per tal d'evitar la dedicació forçada a la prostitució per la manca d'alternatives.

També cal concloure que és necessari estudiar més a fons aquest fenomen ocult. És necessari desenvolupar una proposta d'investigació. Com és evident, fent servir les

paraules de Sanchis (2011, p. 932): «condición necesaria de toda política de intervención es un diagnóstico previo del problema que defina sus características básicas y las causas que lo generan. Tal diagnóstico exige mantener separados el plano de los hechos y el de las valoraciones, no confundir el ser con el deber ser».

Com es podria millorar el reduït coneixement actual sobre la quasiprostitució de dones grans per tal de desenvolupar una política eficaç? Sembla que un estudi longitudinal, basat en una mostra a les Illes Balears, amb representació de les modalitats bàsiques (edats, grups culturals, connexió a través d'Internet o no, etc.) seria una de les millors opcions. Però no s'ha d'abandonar l'anàlisi retrospectiva, basada en la reconstrucció d'històries de vida de dones grans dedicades a la prostitució. La construcció dels models de trajectòria permetran actuar de manera més eficaç i això, a curt termini, solament s'aconsegueix amb la reconstrucció d'històries de vida.

Referències bibliogràfiques

ALECRÍN (2006). *Informe prostitución en Lugo*. Concelleria de Muller e Servizos Sociais, Lugo.

Ballester, L. & Santiago, F. (1995). *Memòria del carrer. Prostitució i vellesa*. Alimara, 36, 81-86.

Baker, L. M., Dalla, R. L. & Williamson, C. (2010). *Exiting prostitution: An integrated model*. *Violence Against Women*, 16 (5), 579-600.

Ballester, L.; March, M. X. & Orte, C. (2006). *Sexe en venda a Mallorca. Escenaris del risc. La prostitució femenina*. Ballester et al., *Sexe en venda a Mallorca. La prostitució femenina a Mallorca*. Leonard Muntaner Editor, Palma, pp. 7-60.

Crowhurst, I. (2012). *Caught in the victim/criminal paradigm: female migrant prostitution in contemporary Italy*. *Modern Italy*. 17 (4), 493-506.

Gázquez, J. J., Pérez-Fuentes, M. C., Fernández, M., González, L., Ruiz, I. & Díaz, A. M. (2009). *Old-age stereotypes related to the gerontology education: an intergenerational study*. *European Journal of Education and Psychology*, 2 (3), 263-273.

González del Río, J. M. (2013). *El ejercicio de la prostitución y el derecho del trabajo*. Editorial Comares, Madrid.

Juliano, D. (2004). *Excluidas y marginales*. Càtedra, Madrid.

López, J. (2012). *Una aproximación etnogràfica a la prostitució: cuando las trabajadoras sexuales hablan de los clientes*. *RES*, 18, 31-62.

Pallarés, J. (2007). *Mujeres inmigrantes y trabajo sexual en Lleida*. Edicions de la Universitat de Lleida; Sud-nord. Lleida.

Poyatos, G. (2009). *La prostitució como trabajo autónomo*. Bosch, Barcelona.

Sanchis, E. & Serra, I. (2009). *El mercado de la prostitució femenina. Una aproximación desde el caso valenciano*. *Política y Sociedad*, 48 (1), 175-192.

Sanchis, E. (2011). *Prostitució voluntaria o forzada. Una contribució al debate*. *Papers de Sociologia*, 96 (3), 915-936.

Sanders, T. (2007). *Becoming an ex-sex worker: Making transitions out of a deviant career*. *Feminist Criminology*, 2, 74-95.

Autors

JAUME PERELLÓ ALORDA

Palma, 3 de març de 1976. Llicenciat en Pedagogia per la Universitat de les Illes Balears. És expert en Formació de Formadors (2009) i expert en Intervenció Socioeducativa (2012). Ha desenvolupat la tasca investigadora principalment en la prostitució femenina participant en diverses investigacions i programes d'intervenció en aquest àmbit. En el marc del Grup d'Estudi de la Prostitució a les Illes Balears (GEPiB), ha coordinat els tres congressos celebrats els anys 2005, 2008 i 2010. També ha participat com a formador en els cursos de formació sobre el fenomen de la prostitució dirigit a professionals de l'àmbit social.

La seva trajectòria professional inclou treball amb menors (2003), joves en contextos socioculturals (2005), educació per a la salut (2006-2007) i formació de professorat (2007-2012). També ha desenvolupat tasques docents a la Universitat de les Illes Balears (2011-2013) a la vegada que ha obtingut el DEA (2013). Actualment, desenvolupa la seva tesi sobre la intervenció socioeducativa en contextos de prostitució.

LLUÍS BALLESTER BRAGE

Santiago de Compostel·la. Doctor en Filosofia (UIB) i en Sociologia (UAB). Des de 1996 és professor de Mètodes d'Investigació Educativa a la Universitat de les Illes Balears (UIB). La seva experiència professional com a coordinador d'un centre comarcal de serveis socials (1986-1990) i com a responsable de la Unitat de Planificació i Estudis de l'Àrea de Benestar Social del Consell de Mallorca (1990-96), així com les investigacions realitzades des de 1984, s'han centrat en l'anàlisi de les necessitats socials i educatives (joves, persones grans i altres sectors) i també en els mètodes d'investigació: panells Delphi, històries de vida, anàlisi de dades qualitatives (amb NVIVO-QSR). El curs 2002-2003 va compatibilitzar la seva tasca com a docent i investigador a la UIB amb la direcció de l'Agència de Qualitat Universitària de les Illes Balears (AQUiB). Entre març de 2007 i juliol de 2011 va ser director de l'Institut de Ciències de l'Educació de la UIB. El seu darrer llibre, publicat el 2012 amb el professor Antoni J. Colom, duu per títol: Intervención sistémica en familias y organizaciones socioeducativas.